

ALYTAUS KRAŠTO KNYGNEŠIAI

*Parengė Alytaus rajono savivaldybės viešosios bibliotekos
Bibliografijos-informacijos skyriaus darbuotojos
Janina Stagniūnaitė, Jūratė Šalaševičienė, Lina Vasiliauskaitė*

ALYTUS, 2004

ALYTAUS KRAŠTO KNYGNEŠIAI

Keturiasdešimt metų daraktoriai ir motinos prie balanos, prie ratelio mokė savo vaikus iš uždrausto elementoriaus lietuviško žodžio ir nugalėjo, todėl ir šiandien mes minime lietuviškos spaudos kančios kelią ir savo džiaugsmą bei viltį – Lietuvišką žodį, kuriam išplisti padėjo ir Dzūkijos krašto knygnešiai. Lietuvos spaudos draudimo metai (1864-1904) į mūsų istoriją įėjo kaip tautinės priespaudos įvaizdis, o knygnešiai – kaip pasišventusių kovotojų dėl savosios demokratinės kultūros sintezė ar simbolis.

Nedaug knygnešių pėdų liko išmintų mūsų krašte. Daug jų ir liko bevardžiais didvyriais, o ir pačių žymiausių vardai sėdo į užmaršties dulkes. Prisiminkime juos:

Abromaitis M.
Antanaitis
Armanavičius Jurgis
Baranauskas
Baranauskas A.
Belekevičius Simonas, Simono
Borisas Kazys
Bubnienė Marija
Budrevičius Antanas
Burba
Dargis Vincas, Juozo
Daunoravičius Juozas
Gadišauskas Jokūbas, Anastazijaus
Gaidukonis Juozas
Grinevičius Adomas
Jagminas K.
Jaruševičius Jonas
Jegialevičius Ignas
Juknevičius Augustas
Jurgelionis Antanas, Jono
Kizevičius Juozas
Kriukonis J.
Krutulis Ignas, Antano
Kudarauskas Vincas
Kurtulis Juozas, Motiejaus
Leškevičius Vincas
Liegus Antanas, Kazio
Linkevičius Juozas
Lubauskas Juozas
Maldonis Andrius
Mališauskas Petras
Markevičius Motiejus, Kazio
Mardosa Jonas
Markevičius Morkus
Mažeika Kazys
Mažeika Pranas
Nasiulevičius Juozas

Navickas Ignas
Neimantas Juozas
Nonevičius Elijošius, Aleksandro
Pacevičius Kazys
Paukštys P.
Pleskienė Leokadija
Pranckūnas Mykolas
Radušis Antanas
Rakauskas Juozas
Riškevičius Vincas
Rutkauskas Kazimieras
Sakalauskas Motiejus, Jurgio
Sederavičius Martynas
Stankevičius Stasys Motiejaus
Stasiukynas Kazys
Sušinskas Vincas
Sviderskis Kajatas
Šakočius Martynas, Motiejaus
Tamošaitis
Varpulevičius Petras, Petro
Zamblauskas Tomas
Zaremba Adomas
Žaliauskas J.
Židonis Kazys

1. **Abromaitis M.** – knygas platino Simne.
2. **Antanaitis** – knygas platino Simne.
3. **Armanavičius Jurgis** gimė 1864 m. Punioje. Jis buvo pamaldus žmogus, nuolat bendraudavo su kunigu A. Zaremba. Galvojama, kad iš klebono gaudavo knygų. Apie J. Armanavičių, kaip knygnešį savo prisiminimuose Punios mokyklos istorijoje mini Juozas Dzekunskas. J. Armanavičius mirė 1944 m. Palaidotas Punioje
4. **Baranauskas** gyveno Butrimonyse. 1895 m. pašto cenzūra sulaukė jam siųstą iš užsienio banderolę su 3 maldaknygėmis lietuvių ir lenkų kalbomis.
5. **Baranauskas A.** – vikaras Alytuje (1894-1898 m.). Už literatūros platinimą ištremtas į Nežiną.
6. **Belekevičius Simonas, Simono** gimęs 1864 m. Atesninkų kaime, Krosnos valsčiuje. Tėvai turėjo 6 margus žemės. 1904-07-12 stražnikai kratė jo namus ir rado 48 lietuviškų leidinių bibliotekėlę (yra nurodytas literatūros sąrašas).
7. **Borisas Kazys** knygas platino Alytaus apskrityje, Merkinės valsčiuje, Gudakiemyje.
8. **Bubnienė Marija**, gimusi apie 1850 m. Atesninkų kaime Krosnos valsčiuje. 1898-02-02 stražnikas kratė jos namus ir rado 17 lietuviškų knygų.
9. **Budrevičius Antanas**, gyvenęs Butrimonių valsčiuje. 1890 m. balandžio mėn. Paštas sulaukė jam iš JAV laiške siųstą atsišaukimą.
10. **Burba** – knygas platino Simne.
11. **Dargis Vincas**, gimęs 1870-11-22 Slibinų kaime Kybartų valsčiuje, nuo 1894 m. Kunigas. 1894-1897 m. Buvo vikaras Alytuje, 1896 m. Butrimonyse. 1896 m. Butrimonyse įkliuvęs knygnešys P. Varpulevičius prisipažino, kad knygas įsigijant tarpininkavo V. Dargis, su rašteliu siųsdavęs jų pasiimti iš K. Petruškevičiaus. Caro 1897-03-26 d. paliepimu V. Dargis nubaustas 3 m. ištrėmimo už sostinių bei jų gubernijų, Pavyslio ir Vakarų kraštų. Tremties vietą pasirinko Nežiną (Černigoro guberniją), bet atlikęs bausmę, į Lietuvą negalėjo grįžti.
12. **Daunoravičius Juozas**, gyvenęs Butrimonių valsčiuje. 1890 m. jis iš Plymuto (JAV) paštu gavo lietuviškos spaudos, kurią policijai norint atimti, sunaikino.
13. **Gadišauskas Jokūbas**, gimęs 1872 m. Obelijos kaime Metelių valsčiuje. 1902-05-31 pasienio sargybiniai jį sulaukė. Caro 1903-05-23 d. paliepimu nubaustas 5 dienomis arešto valsčiaus daboklėje.
14. **Gaidukonis Juozas**, gyvenęs Čižikų kaime Valkininkų valsčiuje. 1891 m. uriadnikas iš jo atėmė lietuviškas knygas. Vilniaus gubernatorius balandžio 26 d. jį nubaudė 1 rb. pabauda.
15. **Grinevičius Adomas** gimė 1845-12-23 Kirkiliavo kaime, Liudvinavo apylinkėje. 1891-1909 – Ūdrijos klebonas. Draudžiamosios lietuviškos spaudos sandėlių ir bibliotekų steigėjas. Mirė 1932-12-21 Kaune.

16. **Jagminas K.** – kunigas, didysis Merkinės lietuvių žadintojas ir knygnešys.
17. **Jaruševičius Jonas** – gimė 1865 m. Nemaniūnų kaime, Alytaus apskritis.
18. **Jegialevičius Ignas** (kitur **Jegelevičius, Jegalavičius**), kilęs iš Nemunaičio dirbo sielininku, neaišku, kur gaudavęs slaptos literatūros, tačiau ją platinęs. Žiemos metu Nemunaitėje bei jo apylinkėse “daraktoriavo”, bendradarbiavo “Lietuvos žiniose”, “Tėvų žemėje”. Palaidotas Kaune 1941 m.
19. **Juknevičius Augustinas** gimė 1858m. Knygnešys, platinęs spaudą Alytaus apskrityje. Mirė 1934 m.
20. **Jurgelionis Antanas**, gimęs apie 1869 m., gyvenęs netoli Simno, smulkus prekybininkas. 1898-02-02 stražnikui radus lietuviškų knygų pas M. Bubniene, paaiškėjo, kad jos gautos iš A. Jurgelionio. Per kratą pas jį rastos 23 knygos lietuvių kalba. Caro 1899-04-21 d. paliepimu nubaustas 14 dienų arešto policijos areštinėje.
21. **Kizevičius Juozas**, gimęs apie 1869 m. Samūniškių kaime, Merkinės valsčiuje. 1895-02-01 žandarų puskarininkis Ilgininkų kaime Alovės valsčiuje, Vinco Miškinio namuose rado slaptą mokyklą, kurioje mokėsi 13 vaikų. Čia J. Kizevičius mokė lietuviško ir lenkiško rašto bei tikybos. Per kratą paimta 13 knygų, tarp jų 8 lietuvių kalba.
22. **Kriukonis J.**, kilęs iš Obelijos.
23. **Krutulis Ignas**, gimęs apie 1876 m. Gyveno Ūdrijos valsčiuje. 1901-01-24 d. stražnikai kratė jo butą ir rado “Lietuvos ūkininkų kalendorius”.
24. **Kudarauską Vincą** amžininkai prisimena kaip drąsų, sumanų ir tvirtą nusistatymo žmogų, daug prisidėjusį prie tautos švietimo. Nešdavo knygas iš Tilžės į Alytaus apskrities kaimus ir į Nemunaitę. 1920 m. pavasarėjant, eidamas per Nemuną įlūžo ir tragiškai baigė gyvenimą.
25. **Kurtulis Juozas**, gyvenęs Jackonių kaime, Ūdrijos valsčiuje. 1904-09-08 akcizininkai jį sulaikė prie Virbalio ir atėmė 1 lietuvišką knygą.
26. **Leškevičius Vincas**, gyvenęs Butrimonių valsčiuje. 1890 m. balandžio 25 d. jam iš Plymuto (JAV) buvo atsiųstas laiškas, kurį sulaikė policija ir voke rado laikraščių “Broliai lietuvininkai”.
27. **Liegus Antanas**, kilęs iš Verebiejų.
28. **Linkevičius Juozas**, knygnešys, miręs 1936 m. Alytuje.
29. **Lubauskas Juozas**, knygnešys, visuomenės veikėjas (palaidotas Krokialaukyje).
30. **Maldonis Andrius**, gyvenęs Butrimonių valsčiuje. 1890-04-25 Butrimonių pašte buvo sulaikytas jam iš Plymuto (JAV) siųstas laiškas su lietuvišku atsišaukimu “Broliai lietuvininkai”.
31. **Mališauskas Petras**, gyvenęs Kurnėnų kaime, Balkūnų valsčiuje. 1901-05-29 Simno paštas sulaikė jam siųstą banderolę su lietuvišku atsišaukimu ir vienu “ūkininko” numeriu.

32. **Mardosa Jonas** amžininkai prisimena kaip kuklų, dorą lietuvį, pas kurį kiti knygnešiai atgabendavo uždraustą literatūrą. Bendravęs su Simno kunigu, keletą kartų padėjęs išvengti nemalonumų. J. Mardosa bendravo su knygnešiu iš Simno P. Ambrulevičiumi.
33. **Markevičius Motiejus**, gyvenęs Čižiūnų kaime, Valkininkų valsčiuje . 1891 m. buvo kaltinamas, kaip lietuviškų knygų platintojas Valkininkų apylinkėse. 1892-01-31 nubaustas 10rb. pabauda.
34. **Mažeika Kazys**, gyvenęs Kavalčiukų kaime, Simno valsčiuje. 1896 m. iš jo buvo atimti keli lietuviški leidiniai.
35. **Mažeika Pranas**, gyvenęs Simne, buvo sulaikytas netoli Vilkaviškio ir iš jo atimta 14 lietuviškų knygų ir 2 laikraščio numeriai.
36. **Morkevičius Morkus** – kunigas, platinęs knygeles, kurias gaudavo iš kitų Suvalkijos knygnešių, Alytuje ir Leipalingyje.
37. **Nasiulevičius Juozas** – Ūdrijos gyventojas, savo namuose turėjo slaptos literatūros sąrašą. Jan knygas pristatydavo knygnešiai iš Suvalkijos – Antanavičius ir J. Kancleris, J. Nasiulevičius platindavo slaptą literatūrą Alytaus, Slabados apylinkėse. Ne kartą pas jį ateidavo policija, bet nieko nerasdavo. J. Nasiulevičius mirė 1928 m., palaidotas Ūdrijos kapinėse.
38. **Navickas Ignas**, gyvenęs Luksnėnų kaime, Balkūnų valsčiuje. 1901-06-14 Simno pašte sulaikė jam siųstą banderolę su 1 egz. “Varpo”.
39. **Neimantas Juozas** gimė 1875 m. Marijampolės rajone, žinomas kaip liaudies dainų užrašinėtojas. 1896-1899 m. vargonavo Ūdrijoje. J. Neimantas, paskatintas klebono A. Grinevičiaus, prisidėjo prie lietuviškos spaudos platinimo, carinės priespaudos sąlygomis organizavęs lietuviškus chorus ir vaidinimus. Pragyvenęs Ūdrijoje iki pirmojo Pasaulinio karo, padarė daug gražių darbų. 1908 m. birželio 15 d. suorganizavo pirmą lietuvišką vakarą ūkininko klojime, kur Ūdrijos gyventojai suvaidino Vaižganto pjesę “Nepasėjus nēr ko kasti”, choras padainavo 20 dainų. Dalis jo surinktų dainų atspausdinta leidinyje “Kur giria žaliuoja” 1970 m. 1963 m. rugpjūčio 5 d. J. Neimantas mirė; palaidotas Lazdijų raj. Veisėjų kapinėse.
40. **Nonevičius Elijošius**, gimęs 1863-07-18 Žagarių kaime, netoli Alytaus. Baigė Vilniaus gimnaziją, studijuodamas Tartu Veterinarijos institute, turėjo ryšių su vienu iš “Proletariato” partijos vadovų Liudviku Janavičiumi. Caro 1892-01-22 paliepimu buvo suimtas ir nubaustas, rasta socialdemokratų spaudos; 1899-03-13 E. Nonevičiaus bute rasta 13 kažkurio lietuviško žurnalo numerių ir 3 brošiūros; kovo 23 d. vėl suimtas. Mirė 1931-06-05 Kaune.
41. **Pacevičius Kazys** gyveno Meteliuose. 1881 m. policija iš jo atėmė 10 lietuviškų knygų.
42. **Paukštys P.** – Punios klebonas. Per kratą 1901 m. gruodžio mėnesio pabaigoje pas jį buvo rasta keletas lietuviškų religinių knygų.
43. **Pleskienė Leokadija**, knygnešė, kuri platino krikščionišką literatūrą Alytaus miesto Šv. Angelų Sargų bažnyčioje.

44. **Pranckūnas (Pranckus) Mykolas** gyveno Butrimonių valsčiuje. 1890-04-25 jis iš JAV gavo laišką su lietuviškais leidiniais. Policija šiuos leidinius konfiskavo.
45. **Radušis Antanas**, Ūdrijos vikaras, lietuvybės sėmėsi Seinų seminarijoje. Kunigavo Punske, Šakiuose, Skriaudžiūnuose, Šilavote. A. Radušis buvo "Varpo" leidinio komiteto narys. Kunigaudamas Ūdrijoje, ypač įsijungė į slaptą lietuviškų knygų platinimą, buvo uoliu M. Sederavičiaus talkininku. Ūdrijos apylinkėse surinko daug lietuviškų liaudies dainų ir užrašė melodijas. Bendradarbiavo "Tėvynės sarge", "Šaltinyje". 1918 m. Antanas Radušis mirė. Palaidotas Šilavote.
46. **Rakauskas Juozas**. 1901-08-17 Alytuje zemskinis stražnikas iš jo atėmė 14 lietuviškų knygų.
47. **Riškevičius Vincas**, gyvenęs Spernios kaime, Simno valsčiuje.
48. **Rutkauskas Kazimieras**, gyvenęs Butrimonyse 1890m. gavo iš JAV laišką su atsišaukimu "Broliai lietuvininkai".
49. **Sakalauskas Motiejus**, gimęs apie 1863 m., gyvenęs Doškonių kaime Alovės valsčiuje. 1893-07-09 Jurbarko valsčiuje jį sulaukė pasienio sargybiniai ir atėmė 1 lietuvišką maldaknygę.
50. **Stankevičius Stasys**, atsargos kareivis, gyvenęs Vilkaviškio valsčiuje. Jo namuose Varnagirių kaime rastas "Varpas". S. Stankevičius nuo kvotos pasislėpė.
51. **Stasiukynas Kazys** įsitraukė į lietuviškos spaudos platinimą, skaitė "Lietuvos ūkininką", "Aušrą", "Varpą", knygas, kurias atveždavo iš Prūsų jo draugas J. Kancleris. Savo namuose turėjo slėptuvę. K. Stasiukynas paltino spaudą Meteliuose, Miroslave ir kt. Jo namuose veikė slapta lietuviška mokykla, mokėsi vaikai iš Peršėkininkų, Obelytės, Vanaginių. K. Stasiukynas mirė 1933 m. gruodžio 14 d.
52. **Sušinskas Vincas** gimė 1902-09-12 Žemaitkiemio kaime, Dzūkijoje. Aktyvus lietuviškos, ypač religinės, spaudos platintojas. Mirė 1975-09-18.
53. **Svidersis Kajatas**, knygnešys, knygas paltinęs Alytuje, Rumbonyse, Simne, Miroslave, Krokialaukyje ir kitose aplinkėse.
54. **Šakočius Martynas**, gimęs apie 1861 m. Miknionių kaime, Krokialaukio valsčiuje. 1899-02-14 policininkai kratė jo namus ir rado lietuviškų elementorių. Caro lapkričio 17 dienos paliepimu nubaustas 14 dienų arešto valsčiaus daboklėje.
55. **Tamošaitis** knygnešiavo Simno, Alytaus, Balbieriškio apylinkėse.
56. Apie knygnešio **Varpulevičiaus Petro** tragišką likimą žinios paimtos iš žandarų vedamos bylos. 1896-01-02 Butrimonyse per prekybos iškrėtė visus atvykėlius. Pas vieną iš jų, P. Varpulevičių, atvykusį iš Alytaus, rado lietuviškų knygų. Atimtos šešios knygos, lenkiškų leidinių. Šios knygelės pripažintos "socialinėmis revoliucinėmis brošiūromis"; byla perduota žandarmenijai. 1896-04-06 P. Varpulevičius uždaromas į lydos kalėjimą. 1896 m. gruodžio 18 d. iš kalėjimo paleistas, tačiau po mėnesio 1897 m. sausio 18 d. jis miršta.

57. Apie **Zamblauską Tomą** sužinome tik iš žinutės 1939 m. “Lietuvos aide” ir “Ūkininko patarėjyje”. Prieš karą Tomas Zamblauskas buvo pasižymėjęs kaip uolus lietuviško žodžio platintojas Daugų krašte. Lietuvišką literatūrą jis gaudavo iš J. Kanclerio, gyvenančio Kalverijoje ir pristatinėdavo į Valkinikus, Trakus. Po karo gyvendamas Rusijoje bendradarbiavo Amerikos lietuvių spaudoje. Iš spaudoje paskelbtos žinutės sužinome, kad T. Zamblauskas mirė ir palaidotas Daugų kapinėse.
58. **Zaremba Adomas** gimė 1875 m. Buvo kunigas. Punios parapijoje gyveno 5 metus. Lietuvybės skleidimą pradėjo nuo bažnyčios, kurioje įvedė lietuviškas pamaldas. Pavasarį ir rudenį parapijos vaikus katekizmo mokė lietuvių kalba. Galvojama, kad jis paskatino puniškį Jurgį Armanavičių įsijungti į spaudos platinimą.
59. **Žaliauskas J.** – kunigas, knygas platino Simne.
60. **Židonis Kazys** gyveno netoli Butrimonių. 1890 m. Butrimonių pašte buvo sulaikytas jam iš JAV siųstas laiškas su atsišaukimu.
61. Naujojoje knygnešių sienelėje Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje yra daugiausiai nukentėjusių Dzūkijos krašto knygnešių pavardės. Aktyviausių knygų skleidimo organizatorių grupėje yra **Adomo Grinevičiaus** (kunigas), **Martyno Šederavičiaus** (kunigas) pavardės.